

l'Església, història de sants, l'Esperit suscita dones i homes «que facin present l'Església en el propi temps»; sants que amb la seva vida i el seu missatge posen de manifest espurnes d'aquesta veritat cristiana de la qual no només la seva generació, sinó també les successives, poden i han de continuar vivint.

La segona part del llibre recull escrits de disset personalitats espanyoles de l'Església, la ciència, la literatura, el periodisme, les arts, la història, l'economia i el dret. El Cardenal Rouco recorda els inicis de l'Opus Dei als hospitals i als barris pobres de Madrid i la devoció del fundador a la Mare de Déu. Entre els de casa nostra llegim com Montserrat Caballé trobà un nou sentit a la seva feina en sentir Déu sempre al seu costat. Joan Antoni Samaranch lloa la llarga tasca de l'Opus Dei a favor del jovent de l'escola esportiva Brafa a Nou Barris, inspirada pel Beat Josepmaria Escrivà, i com recentment ha promogut una nova iniciativa al barri del Raval de Barcelona per tal d'arrelar nens i joves immigrants.

L'escriptora Mercedes Salisachs destaca que Monsenyor Escrivà ensenya l'home a viure de manera transcendent la seva vida quotidiana: eficaç remei «en una civilització malalta»; en paraules del Beat Josepmaria, «la nostra època necessita restituir, a la matèria i a les situacions que semblen més vulgars, el seu sentit noble i original, posar-les al servei del Regne de Déu, espiritualitzar-les i fer-ne un mitjà i una ocasió del nostre encounter continu amb Jesucrist». Jordi Cervós, catedràtic de la Universitat Lliure de Berlín i primer rector de la Universitat Internacional de Catalunya, presenta amb records personals traços de la visió universal del fundador de l'Opus Dei, de la seva amplitud de mires i alhora de l'interès pels detalls del treball dels seus fills.

Per la seva banda, Maria Antònia Virgili Blanquet, catedràtica d'Història de la Música a Valladolid, apunta l'interès i la sensibilitat per l'art i l'espiritualitat del Beat Josepmaria, que queda

ben palesa en la seva dedicació a dignificar l'art sacre. Deixà escrit a *Forja* que «Els objectes utilitzats en el culte diví hauran de ser artístics, tenint en compte que no és el culte per a l'art, sinó l'art per al culte»; i un altre punt del mateix llibre acaba dient: «per al Senyor, a mi, tot em sembla poc». Escriuen també l'economista Juan Velarde Fuertes, el filòsof valencià Jesús Ballesteros, el que fou magistrat del Tribunal Constitucional, Rafael de Mendizábal, entre d'altres personalitats i plomes de renom.

Més de la meitat del llibre ofereix una esplèndida selecció d'imatges de la vida de Monsenyor Escrivà, amb encertats comentaris breus, que ens apropen al personatge i ens introdueixen al seu entorn. El veiem endinsat a la Missa, resant amb pietat a la Mare de Déu, en moments familiars entranyables amb els seus fills, visitant iniciatives apostòliques i socials, els viatges de catequesi per la península ibèrica i Llatinoamèrica, en moments de dificultats i d'altres alegres i divertits, treballant i de conversa. Imatges que expressen el seu amor a Déu i a la seva Mare, la incansable activitat apostòlica, la fidelitat a la jerarquia —el veiem a l'entrada del Bisbe d'Urgell l'any 1943 i amb diversos Papes—, el seu amor vers els religiosos (amb l'abat Escarré entre d'altres) i els sacerdots. Hi ha fotografies que reflecteixen la seva incansable tasca de formació de gent jove, el seu bon humor, la seva immensa capacitat d'estimar. I veiem també algunes fotografies posteriors al seu traspàs. Té una força especial la plaça de Sant Pere plena de gent el dia de la seva Beatificació per Joan Pau II.

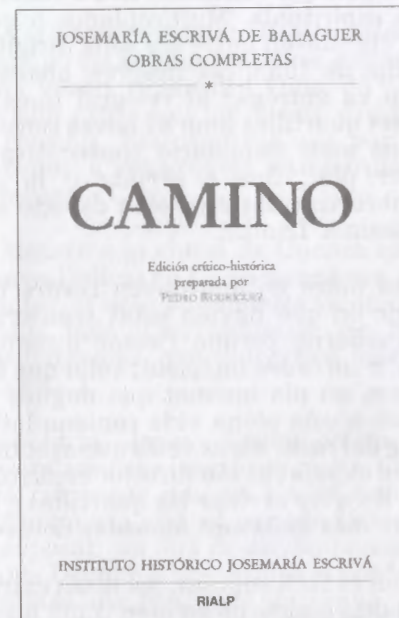
Resumint, és un llibre notable per al centenari del Beat Josepmaria Escrivà que, amb una esplèndida selecció fotogràfica, un ampli recull de firmes, suggerents estudis i una edició acurada és ben adient per descobrir el missatge viu del Fundador de l'Opus Dei o per aprofundir-hi.

Albert Olano Biada

Camino

Edición crítico-histórica,
preparada por Pedro Rodríguez

Institut Josepmaria Escrivà
Rialp, Madrid 2002
1035 pàgines

El 1931 un jove sacerdot, Josepmaria Escrivà, va anotar en un quadern aquesta íntima aspiració:

«Tot i sentir-me buit de virtut i de ciència [...] voldria escriure uns llibres de foc, que correguessin pel món com a flama viva, calant en els homes llum i calor, convertint els pobres cors en brases, per oferir-los a Jesús Rei com a robins de la seva corona» (7-VIII-31)¹. Vuit anys després aparegué *Camí*, el desig del jove sacerdot s'havia realitzat. Avui són ja 368 les edicions publicades de *Camí* en 43 idiomes diferents, sumant un total de 4.433.000 exemplars². Veritablement aquest llibre s'ha convertit en un clàssic de l'espiritualitat cristiana que continua calant foc a una innumerable munió d'ànimes arreu del món.

No és gens d'estranyar que una de les primeres tasques que l'«Institut Històric Josepmaria Escrivà»³ s'hagi proposat sigui la publicació de les *Obras Completes* del Beat Josepmaria, ni que el primer fruit hagi estat la present edició crítica-històrica de *Camí* realitzada pel professor Pedro Rodríguez, Ordinari de la Facultat de Teologia de la Universitat de Navarra.

D'un profund estudi de les fonts i d'un laboriós treball de redacció —text, introduccions i notes—, realitzat amb seriós rigor científic i exposat al mateix temps amb un llenguatge pulcre i agradable, en resulta un document decisiu per a conèixer la gènesi de *Camí* i entendre l'abast del seu influx en la història de l'espiritualitat.

La gestació de *Camí*, del llibre globalment considerat i de cadascun dels seus capítols i punts en particular, sorprèn el lector i li desperta el desig de penetrar més a fons en tot el *corpus* doctrinal del Fundador de l'Opus Dei.

«No hi ha res en el llibre que sigui elucubració [...] —deia Mons. Álvaro del Portillo—; allí no hi ha res d'artificiós o d'hipotètic: en cadascuna de les seves pàgines hi batega la inenarrable riquesa d'allò que de debò s'ha viscut. D'aquí prové la perenne frescor d'aquest llibre i, sens dubte, aquesta és la raó que, havent estat escrit en circumstàncies històriques ben determinades, *Camí* segueixi interessant a milions de persones que viuen en altres contextos culturals»⁴.

Paradoxalment, quan el 1932 el Beat Josepmaria començà a esbossar *Camí* no era conscient que estava escrivint un llibre. Fou més tard, quan es va decidir a escriure'l, que se'l va trobar ja pràcticament fet, contingut en les seves anotacions íntimes, en cartes i quaderns.

Parlant Lleó XIII dels dons amb què el Paràclit enriqueix les ànimes, afirmava: «Entre aquests dons es troben aquells ocults avisos i invitacions que es fan sentir a la ment i al cor per la moció de

l'Esperit Sant; d'ells depèn el principi del bon camí, el progrés en ell, i la salvació eterna» (Lleó XIII, *Divinum illud munus*, n. 11).

Dels ocults avisos i invitacions que Escrivà va rebre en coneixem molts, ja que, perquè no caiguessin en l'oblit i per a poder reconsiderar-los en les seves estones d'oració, el Beat Josepmaria els anotava en algun tros de paper que tingués a mà i, més tard, es prenia el fatigós treball de recopilar les notes en un quadern. Algunes d'aquestes notes eren específiques del seu carisma fundacional, d'altres n'hi havia que incidien més directament en el seu aprofitament personal, però unes i altres estaven íntimament relacionades. Ell les anomenava "catalinas" perquè li recordaven els diàlegs del Senyor amb santa Caterina de Siena. Així, escriu: «Els fins d'aquestes *catalinas* – són l'Obra i la meva ànima»⁵. Eren pensaments que brollaven del seu interior com a fruit de l'Esperit Sant i encara que fossin eminentment sobrenaturals s'integraven a la seva vida de fill de Déu amb tota senzillesa, com a quelcom ordinari.

«A vegades el Senyor suggereix el seu voler com en veu baixa, allà al fons del fons de la consciència: i cal que escoltem atents, per distingir aquesta veu i fer-nos-en fidels»⁶.

«No parlo de "miracles", sinó de la manera corrent que té el Pare del Cel de tractar els seus fills, quan són ànimes contemplatives»⁷.

Però el 23 d'octubre de 1930, quan ja portava recollides més de 250 notes en què havia transcrit la seva experiència sobrenatural i el seu afany de Fundador, prengué la decisió de prescindir del seu costum d'escriure les notes en volants: «D'ara endavant, totes les notes que, per al meu profit espiritual, escrigui, les posaré en aquest quadern i en altres, perquè no és pràctic fer-ho en fulls solts»⁸. A partir de llavors portava sempre a mà una quartilla on anotava només unes paraules o un breu apunt, que li servis-

sin després de recordatori per redactar els textos dels seus quaderns.

Ja en plena tasca de direcció espiritual l'autor va començar a extreure d'aquests quaderns unes consideracions o consells que li varen ser de gran ajut en la seva feina apostòlica, arribant a formar un primer fascicle de 17 quartilles, apaïssades, que contenien 246 consideracions espirituals. Multicopiades a velògraf, circulaven entre els seus dirigits a principi de 1933; poc després, abans de l'estiu va entregar al velògraf unes altres set quartilles amb 87 noves consideracions amb numeració consecutiva al primer plec, fins a arribar a la 333 –nombre vinculat a la seva devoció a la Santíssima Trinitat.

Les notes no guardaven l'ordre cronològic en què havien estat transcrits als quaderns perquè l'autor intentava establir un ordre incipient; volia que fossin com un pla inclinat que dugués les ànimes a una plena vida contemplativa enmig del món. «Si es veiés que aprofiten –havia exposat al seu director espiritual, quan li va fer arribar les quartilles–, ordenaré més endavant aquestes notes»⁹.

Com és fàcil suposar, les notes extractades dels quaderns no eren còpia literal d'allò que aquells contenien. Lleugers canvis suprimien les al·lusions a l'Opus Dei per expressar la pura i nua realitat cristiana d'exigència, la crida universal a la santedat oferta a tots a l'Evangeli. Per exemple, l'autor escriu en els seus apunts íntims «L'Obra de Déu no és palanca, ni graó»;¹⁰ a *Consideracions* llegirem: «les obres de Déu no són palanca, ni graó». En altres consideracions es passarà de la referència personal de l'autor a la interpel·lació directa feta al lector; així llegim en el Quadern VII: «Em veig tan miserable, que em trobo indigne que Déu m'escolti...», i en les *Consideracions*: «Et veus tan miserable que et trobes indigne que Déu t'escolti...»¹¹.

La reacció dels joves lectors –dirigits seus– va ser entusiasta. «Tinc ja el segon quadern de *Consells*, que ja he llegit,

però que he de meditar molt: quina cosa més gran!»¹², escriu un; i un altre «Les *'Consideracions'* són meravelloses; segueixo rumiant-les»¹³.

La primera forma impresa d'aquest patrimoni literari es va publicar l'any 1934 a Conca sota el títol de *Consideraciones Espirituales*.

A *Consideraciones Espirituales* els punts no estan numerats, les consideracions vénen separades l'una de l'altra per una ratlla i el llibre està dividit en 26 capítols. Els números que portaven les còpies a velògraf els retrobarem més endavant a *Camí*.

Mentre a la ciutat de Cuenca es preparava l'edició de *Consideraciones Espirituales*, el Beat Josepmaria va anar elaborant més d'un centenar de noves consideracions, que s'afegirien més tard a *Camí*.

«Voldria, Jesús –llegim en un dels seus quaderns–, escriure molts llibres, però comprenc que no tindrè temps»¹⁴. Realment era així, el període 1934-1936 va suposar un fort desenvolupament de l'Opus Dei que li acapararia el poc temps de què el jove fundador disposava.

Va esclatar la guerra i la revolució. Escrivà, amagat a la Legació d'Hondures, dona moltes xerrades espirituals als seus seguidors i segueix treballant els seus quaderns i les seves quartilles. Enmig de dures proves internes sap mantenir la moral i la vida interior dels que s'han refugiat amb ell i dels qui són fora, amagats, detinguts o a l'altre camp. Quan aconsegueix passar a la zona nacional a la fi del 38, ja a Burgos, l'autor es proposa augmentar notablement el nombre de les seves consideracions. I es fixa un nombre límit, 999, que ve marcat un cop més pel seu amor a la Santíssima Trinitat. No sols extracta les consideracions dels seus quaderns, sinó també dels guions de les seves prèdiques i, fins i tot, de l'atenta lectura de la copiosa correspondència que manté amb els soldats que són al front. Aquest ori-

gen epistolar es manifestarà tot sovint a *Camí* en expressions com «M'has escrit...», que apareixen de tant en tant; es tractava de cartes rebudes que han donat lloc al fet que l'Esperit Sant l'il·luminés amb el seu do de consell. Ara els seus consells seran útils a milers de destinataris.

Sobre la taula d'Escrivà s'apilen nombrosos fulls; cal classificar-los i ordenar-los de manera que la seva lectura sigui com «un pla inclinat molt llarg, perquè les ànimes vagin pujant a poc a poc, fins assolir la crida divina, i arribin a ser ànimes contemplatives enmig del carrer»¹⁵. L'autor anirà modificant l'ordre dels capítols i dels punts i a l'edició definitiva hi apareixeran onze capítols més.

Amb bon humor, d'aquests fulls, escrits en el revers de papers volanders ja emprats per a altres coses, en diu «gaiticas»: «Jo a tots els pensaments recollits a *Camí*, i a molts d'altres, –que n'hi ha un munt!– quan tenia trenta anys, en deia "gaiticas", les meves "gaiticas". Per què els hi deia així? Perquè si no bufes, no xiulen. Que cadascú les faci xiular segons la seva traça»¹⁶.

L'última consideració de *Camí* va ser escrita el 22 de gener de 1939. Calia, tot seguit, mecanografiar-les, cosa que va fer personalment l'autor retocant aquí i allà algun detall, en especial la puntuació. I encara quedava per davant un llarg camí a recórrer fins que el llibre sortís a la venda: el pròleg, l'índex, la portada....

S'ignora quina va ser l'última... "gaitica" que es va escriure a Burgos, ja que el punt 999 que ocupa un lloc clau i intencionat procedeix de les notes vingudes de la Legació d'Hondures. En ell –a punt d'acabar el llibre– se'ns revela el secret de la perseverança, «L'Amor.–Enamora't, i no el deixaràs»¹⁷. Dit punt està íntimament relacionat amb el primer, i és la seva última conseqüència. «Que la teva vida no sigui una vida estèril. –Sigueu útil. –Deixa rastre. –Il·lumina amb la llumina de la teva fe i del teu amor.

Esborra, amb la teva vida d'apòstol, el senyal llefisós i brut que deixaren els sembradors impurs de l'odi. —I encén tots els camins de la terra amb el foc de Crist que duus dins el cor»¹⁸.

L'estudi criticohistòric del professor Rodríguez evidencia el caràcter autobiogràfic i contemplatiu d'aquests passatges i de molts altres. És en primer lloc la seva pròpia vida la que Escrivà desitja que respongui a aquestes coordenades, és ell qui ha rebut el mandat imperatiu de fer l'Opus Dei i frisa en desitjos d'encendre els camins de la terra amb el foc que l'abrusa.

Un fet anecdòtic posa de manifest aquest caire autobiogràfic de *Camí* que ja hem anat posant de manifest. Va ocórrer en un col·loqui que l'autor tingué amb un grup de joves. Un dels presents li va comentar amb espontaneïtat que ell tenia tots els defectes de què es parla en el primer capítol de *Camí*.

Mons. Escrivà se'l va mirar i li va respondre amb franquesa:

«Això vol dir que aquests defectes els he tingut jo primer, i —va afegir amb humilitat— probablement els seguiré tenint amagats sota la meva supèrbia»¹⁹.

Diuen a Kènia que «Quan l'amic és al cim, que n'és de fàcil pujar a la muntanya», i també és cert que el camí es fa plaent quan s'hi va amb bona companyia. El Beat Josepmaria amb unes poques paraules dites «a cau d'orella, en confidència d'amic, de germà, de pare» abocava la seva vida al cor dels seus lectors que s'endinsaven per «camins d'oració i d'Amor»²⁰. Ell era a la vegada l'amic que ens espera al cim i el guia que ens acompanya.

Quan la guerra es va haver acabat, l'autor no havia resolt encara el títol del llibre. Els dissenyadors de les cobertes trobaven que *Consideraciones espirituales* resultava excessivament llarg i poc atractiu. Va ser a Madrid, el 13 de maig

de 1939, quan el llibre va rebre el nou i afortunat nom de *Camí*, amb què a partir de llavors seria conegut per sempre.

L'edició príncep s'acabà d'imprimir a València el 29 de setembre d'aquell mateix any i l'edició criticohistòrica de Pedro Rodríguez duu la data del 2 de febrer del 2002, festivitat de la Presentació del Senyor al Temple, aniversari del dia en què Josepmaria Escrivà va concloure la redacció de *Camí*.

En definitiva: penso que una edició crítica no ha de ser forçosament interessant, profunda, entranyable, commovedora i amena, però es dona el cas que la present edició sí que ho és, i molt. Cal agrair al professor Pedro Rodríguez aquestes qualitats.

Lluís Raventós Artés

¹ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 159.

² B. Müller, *Dades informatives sobre l'Opus Dei*, Edita: Oficina d'informació de l'Opus Dei a Catalunya.

³ «Instituto Histórico Josemaría Escrivá», erigit el dia 9 de gener de 2001 pel Prelat de l'Opus Dei, S.E.R. Mons. Javier Echevarría.

⁴ *Camino*, edició crítico-històrica, p. XIV. «Significado teológico-espiritual de Camino», en *Estudios sobre Camino*, Rialp, Madrid 1988, pp. 48-49.

⁵ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 26, 2-IX-1931.

⁶ *Es Cristo que pasa*, n. 17.

⁷ Carta 29-XII-47 // 14-II-66, n. 5; Andrés Vázquez de Prada, *El Fundador del Opus Dei*, pp. 384-385.

⁸ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 120.

⁹ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 35. Agosto de 1933.

¹⁰ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 38.

¹¹ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 302.

¹² *Camino*, edició crítico-històrica, p. 33.

¹³ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 33.

¹⁴ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 50.

¹⁵ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 72.

¹⁶ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 80.

¹⁷ *Camino*, n. 999.

¹⁸ *Camino*, n. 1.

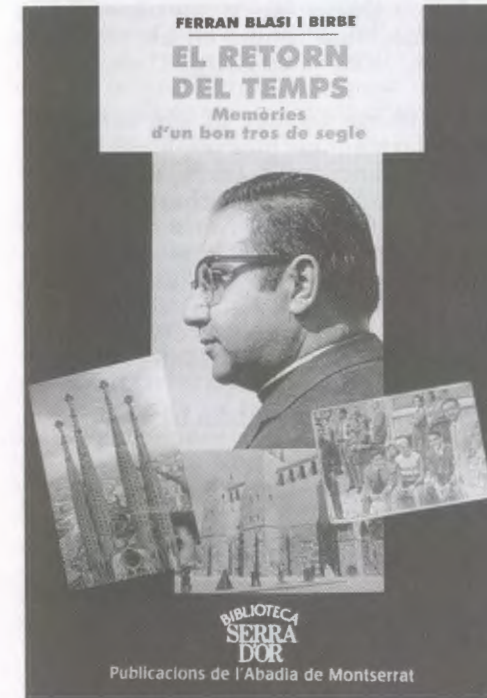
¹⁹ *Camino*, edició crítico-històrica, p. 221.

²⁰ *Camino*, Prólogo.

El retorn del temps

Memòries d'un bon tros de segle

Ferran Blasi i Birbe
Publicacions de l'Abadia de
Montserrat 276 (Biblioteca Serra d'Or)
Barcelona 2001
270 pàgines

Amb un pròleg del professor Ramon Tamames i un epíleg de l'empresari Sebastià Auger, recentment traspassat, el Dr. Blasi, periodista, teòleg, jurista, escriptor i prevere, ens reporta els seus records d'un bon tros del segle XX, viscuts intensament: la infantesa, la guerra civil espanyola, la seva vida universitària, el sojorn a França per tasques pastorals, la vida barcelonina, etc. Sembla mentida que es puguin fer tantes coses, ésser protagonista de tants esdeveniments, conèixer tanta gent i tractar-la i fer-hi amistat! Els testimonis del Dr. Blasi ens presenten polítics, intel·lec-

tuals, gent senzilla del poble, veïns, familiars, menestrals, financers, homes i dones de vegades maltractats per la vida que han rebut d'en Blasi el consol; triomfadors, rics i pobres...

L'autor ha posat una cura particular en les breus semblances que ha elaborat d'algunes personalitats que han destacat en les seves respectives especialitats i que han deixat obra ben feta. Pensem en el cas d'historiadors i d'erudits que ha tingut ocasió de freqüentar, com ara Mn. Joan Bonet i Baltà, que no solament va aprofundir en l'estudi de la Història de l'Església a Catalunya en l'època moderna i contemporània i ha arribat a conclusions sovint molt suggerents a propòsit dels bisbes il·lustrats del segle XVIII, de Balmes, Torras i Bages o Jacint Verdaguer, sinó que ha deixat a disposició dels estudiosos un valuós fons de llibres i documents sobre aquest temps.

També ha subratllat la tasca del Dr. Ramon Roca-Puig en el terreny de la papirologia, amb les edicions que ha fet d'alguns documents de gran valor, com els fragments més antics que es coneixen de l'evangeli grec de sant Mateu —els *Papyri barcinonenses*—, procedents d'un mateix còdex, al qual pertanyien també alguns altres trossos que ja havia publicat C.H. Roberts i que es troben al Magdalen College d'Oxford; una anàfora eucarística que, a parer d'alguns, seria la més antiga que es conserva; o la còpia més antiga de què es disposa de les *Catilinàries* de Ciceró.

Igualment el Dr. Joan Baptista Manyà, qui, després d'haver estat professor de Teologia al Seminari de Tortosa, i que, no per qüestions d'ortodòxia, sinó per la seva fidelitat a la llengua catalana, va haver d'exercir el seu mestratge teològic des del seu retir a casa seva, a Tortosa, des d'on va preparar i editar els deu volums dels seus *Theologoumena*, i també en l'Institut de Segon Ensenyament de la Ciutat on va ser sempre una referència clara per a la formació humanística dels qui van passar per allí: professors i alumnes.